

que es deriva, amb el sufix diminutiu *-kijn* o *-ken*, d'un verb corresponent a l'al. *wimmeln* (avui 'formiguejar', abans 'moure's vivament', cf. angl. *wimble* 'filaberquí'). □ 1.ª doc.: *vilabarquí*, 1695, Lacav.; *be-labarquí*, 1803, Belv.; *filabarquí*, Lab., 1839.

Definit allí «instrument pera foradar, *cochleata terebra*, *arculati manubrii terebra*»; Belv.: «trepà o barrina de què usan los cadirayres»; Lab.: «trepant ab un mànec en figura de semicírcul, ab una empunyadura en què se apoya lo pit». *Filabarkí* és la forma que se sent avui a la major part del cat. occid. (fins a la Vall Ferrera, 1933) i de la resta del Prnc. (*filabarkí*); hi ha *belamarkí* o *vilamarkí* en el P. Val., i *filabarkí* o *borbiki* a les illes. Per a variants castellanés, veg. DCEC (BERBIQUÍ) (afegim-hi *barabarquí* a Santo Domingo Brito). Més detalls sobre l'etimologia, en Barbier, *Proceedings of the Leeds Philosophical Society* (II, i, 12ss.).

FILACTÈRIA, 'espècie d'amulet, consistent en un bocí de pergamí on s'incrivien trossos de l'Esriptura, el qual portaven els jueus lligat al cos, en la creença que els defensava de mals', pres del ll. *phylacterium* (plural *phylacteria*), gr. *φυλακτήριον* 'salvaguarda', 'preservatiu', 'amulet', derivat de *φύλαττω* 'jo guardo, preservo'. □ 1.ª doc.: *filatèries*, 1497.

En el *Somni* valencià de Joan Joan, on figura amb el sentit de 'menuderies, foteses, falòrnies'; també en el *Colloqui de Viudes e Donzelles* de mj. S. XVI, de la mateixa procedència i amb el mateix significat, i amb l'accentuació assegurada en tots dos pel vers. En l'acc. pròpia, *filactèria* Lab. 1839. Veg. DCEC (FILATERIA, FILACTERIA) per al castellà, on el mot, en l'acc. secundària, es va usar més durablement.

DERIV. del mateix verb grec: *Profilàctic* [1868, *SLitCosta*] i *profilaxi*, derivats savis del gr. *προφυλάττω* 'prenc precaucions, em previnc': en lloc del segon es va usar també la *profilàctica* [1868, id.]. *Anafilaxi*, format amb el prefix gr. *ἀνα-* 'de nou'; *anafilàctic*.

CPR.: *Gazofilaci* [1695, títol del dicc. de Lacav.], que s'usà en b. llatí en diverses accs. figurades, del gr. *γαζοφυλάχιον* 'palau on guardaven el tresor públic', format amb aquell verb grec i *γάζα* 'tresor'.

Filada, *filadís*, *filadissa*, *filadora*, *filagany*, *filaganyós*, *filagarssa*, *filagarsós*, *filagassa*, *filagassó*, *filaire*, *filaió*, V. *fil* *Filamarquí*, V. *filaberquí* *Filament*, *filamentós*, *filandre*, *filaner*, *filanera*, *-neria*, V. *fil* *Filàntrop*, *filantropia*, *filantropíc*, V. *filo-* *Filar*, *filaratxo*, *filària*, *filària*, *filàrsega*, *filàrxes*, *filassa*, *filassada*, *filàssega*, *filàstica*, *filat*, *filata*, *filatada*, V. *fil* *Filatèlia*, *filatèlic*, V. *filo-* *Filater*, *filatge*, *filatura*, *filbasta*, *filbaster*, V. *fil* *Filigrès*, V. *fill* *Filejar*, *filempua*, *filera*, *filerada*, *filerall*, *filerar*, *fileret*, *fileria*, *filet*, *fileta*, *filetatge*, *filetejar*, *fileter*, *filetó*, *filferro*, V. *fil* *Filharmonia*, *filharmònic*, *filhellènic*, V. *filo-* *Filiació*, *filial*, *filiar*, V. *fill*

FILIBUSTER, del cast. FILIBUSTERO (DCEC), 60

□ 1.ª doc.: 1868, *SLitCosta*.

Filicals, *filícic*, *filíciforme*, V. *falguera* *Filiforme*, *filigrana*, *filigranat*, V. *fil* *Filigrès*, V. *fill* *Filipèndula*, *filipitxi*, V. *fil*

DE FILIS, 'de bon humor', 'en humor apropiat per fer una cosa', del nom poètic de dona *Filis*, molt usat en la lírica del Renaixement (especialment la castellana), d'on el cast. clàssic *no tener* o *tener filis*, *saber poco de filis*, i locucions semblants, aplicades als escriptors que tenien o no tenien gràcia o delicadesa poètica, acceptió després generalitzada, veg. DCEC. □ 1.ª doc.: catalana, 1803, Belv.; en castellà, c. 1620-1630.

FILL, -A, del ll. FĪLIUS, FĪLIA, id. □ 1.ª doc.: orígens.

«--- En aquela glòria siam portadz, davant lo *fil* de la Verge», *Honilies*, f° 1v2 (o bé «--- portadz, vezent lo *fil* d.l.V.», lectura mig esborrada, *EntreDL* I, 129n.); «veng una femna qui --- avia una *fi*< />la qui avia mal de demonis --- e anà cercar lo Seïnor per zo que garís sa *fila* --- e dix: *Fili David* --- O Seïner, *fil* de la Verge, mercé ajes ---», ib., f° 7v10; «--- en la guerra --- los *fills* d'En Br. de Berga --- tenien la casa en poder, e desferen quatre mases ---», doc. de l'Alt Cardener, S. XII; «al vespre morie-s En Josa, e dix Maria Poca a sa *fila* e a 'N Miró que anasen veer qui-l vetlave e --- dix més Maria --- davant son *fil* que ---» en un altre d'allí mateix, de 1250 (PPujol, *Docs. Vg. Urg.* IV-51, xv-15 i 17). No tindria utilitat donar més dades arcaïques; i estalviarem també les altres, tractant-se d'un mot que presenta poques complicacions històriques, i que està tractat amplemunt en els altres diccs. d'aquest caràcter.

En el DCEC (II, 917a1-37) i DECH tracto detingudament del calc de l'àrab que es produí en les llengües hispàniques medievals, en què, per imitació del valor gramaticalitzat dels mots àrabs *ibn* 'fill', *bint* 'filla', *ðī* 'amo, mestre', els mots cat. *fill* i cast. *hijo*, arag. ant. *fillo*, etc., seguits d'un abstracte, s'usaren com a mer exponent lingüístic que personalitzava l'abstracte convertint-lo en una espècie d'adjectiu expressador de la mateixa idea. En castellà hi hagué molt d'això; en català el fet és clar en textos il·lustres de Lluïl, on *fill de caritat* significa 'home caritatiu' (no pas 'originat per ---' o cosa anàloga): «en aquella ciutat havia un hom just e de santa vida, *fill de caritat*, e era hom pobre de béns temporals ---» (*Merav.*, NCL. III, 121); *fills de castedat* allí mateix significa 'dona casta' (sense referència a cap fet del seu naixement): «un cavaller demanà a una bona dona, *fills de castedat*, que li faés amor de son cors, e la dona demanà-li què era amor; lo cavaller li dix que amor era --- e la dona demanà al cavaller si aquella amor que li demanava l'ajustaria a Déu en glòria quant trespasaria --- d'aquest segle, e'l cavaller romàs confús ---», Lluïl (*Merav.*, NCL. I, 41.16).

També en veïem casos en obres d'Eiximenis: «lutzú-